

Bernhard Riives

Eräs Itämerenmaakuntain rankaisuretkikuntaan kuulunut nuori upseeri kertoi:

»Olimme kuudenkymmenen matruusin kanssa saapuneet muutamaan Vironmaan rantapitäjään. Pitäjä, josta tulimme, oli ollut kapinan kaikkein pahimpia pesäpaikkoja, melkein kaikki aatelismoisiot olivat tuhkana; olimme sen tähden mekin puolestamme käyttäneet kaikkea mahdollista ankaruutta. Olimme suoraan sanoen väsyneet näkemään verta, niin matruusit kuin ylipäällikkömmekin, minusta puhumattakaan. Siihen ei koskaan aivan totu, ajan pitkään se alkaa etoa sydäntä, paitsi siinä tapauksessa, että siitä juopuu.

»Tekemättä mitään sopimusta tai edes keskenämme siitä puhumatta, olimme tällä kertaa päättäneet antaa armon käydä oikeuden edellä. Sitä suuremmalla syyllä, kun koko pitäjässä ei oltu poltettu kuin yksi ainoa moisio, ja sekin todistettavasti kiertävän, muualta tulleen kapinallisen joukon toimesta. Pienempiä lainvastaisuuksia oli tietysti tehty kosolta, oli suljettu krouvi, vaadittu lakon uhalla muonamiehille uusia palkkaehtoja, jotka sopimukset moision omistaja hengenhädissään oli allekirjoittanut, oli pidetty kapinallisia kokouksia ja puheita j.n.e. Vangitsimme ja kuulustelimme kymmenkunnan miestä, pääsyylliset sensijaan, kiihoittajat ja kokousten toimeenpanijat olivat kaikki teillä tietymättömillä. Ainoastaan sen talokkaan, joka oli johtanut muonamiesten lähetystä, saimme kiinni. Hän oli

varoituksista välittämättä pysynyt kodissaan, josta matruusit hänet toivat sota-oikeuden eteen. Hänen nimensä oli Bernhard Riives.

»Neuvottelimme rangaistavien suhteen parin aatellisen ja pitäjän kirkkoherran kanssa, ja kaikki kehoittivat lievään rangaistukseen, johon itsekin olimme taipuvaiset. Ainoastaan parooni, jonka luona muonamiesten lähetystö oli käynyt, vaati Bernhard Riivekselle kuolemanrangaistusta, varoittavaksi esimerkiksi koko pitäjälle. Hänellä tuntui olevan vanhaa kaunaa tätä miestä kohtaan, joka, kuten perästäpäin kuulin, oli uskaltanut laillisen oikeuden tietä mitauttaa talonsa entisen oikean rajan, joka tuli kulkemaan yli paroonin apilaniityn. Vähän aikaa sinne tänne keskusteltuaamme hän kuitenkin suostui vaihtamaan rangaistuksen kahdeksisadaksi lyönniksi, jota korkeampaa rangaistusta emme tässä pitäjässä ottaneetkaan käytäntöön.

Annoimme siis tuoda sisään talollisen Bernhard Riiveksen. Hän oli suurikasvuinen talon poika, hänen kasvonsa olivat tyynet, täysiparran reunustamat ja kulmikkaat. Harmaansinisten silmien älykäs ja herännyt katse oli yhtäkaa sekä itsetietoinen että masentunut. Pelko oli kaukana hänen olemuksestaan, mutta hän ei näyttänyt odottavan mitään hyvääkään. Hän ei ollut millään lailla röyhkeä, vielä vähemmän mateleva, hän oli päinvastoin ikäänkuin jo sivuuttanut nämä ominaisuudet, jotka orjuus luo. Koko hänen olennessaan oli jotain vaikuttavaa, ihmisiä tiedottomasti hallitsevaa, hänen raskaat hartiansa näyttivät olevan luodut toisia eteenpäin työntämään. Hän oli niitä talonpoikia, joitten lapset tavallisesti muodostavat sivistyneen säädyn ensimmäisen polven.

»Päätöksemme oli, kuten sanottu, valmis, mutta kuuseltelimme kuitenkin häntä näön vuoksi.

»Oliko hän kehoittanut muonamiehiä lakkoon? Oli. Miksi hän sen oli tehnyt. Koska heidän tilansa oli sietämätön. Oliko hän johtanut muonamiesten kokousta ja kirjoittanut uudet sopimuskäsit? Oli. Oliko hän käynyt muonamiesten kanssa moisiossa? Oli. Miksi juuri hän oli ottanut tämän asian johtakseen? Koska juuri hän, saatuaan parin vuoden koulusivistyksen, piti velvollisuutenaan auttaa muita, jotka eivät olleet sitä saaneet. Oliko hän moisiossa sanonut: jollette allekirjoita nyt, niin teette sen viikon kuluttua toisella musteella? Ei, hän ei ollut käyttänyt minkäänlaisia uhkauksia. Oliko hän ollut kunnantalolla pyhäinkuvaa repimässä? Ei, sitä hän ei ollut tehnyt.

»Hän antoi kaikki vastauksensa varmasti ja yksikantaan, mutta yhtäkaa välinpitämättömästi, ilman toivoa, ikäänkuin olisi aavistanut kuulustelun muodollisuuden. Hänen harmaat ja viisaat silmänsä eivät katselleet ketään meistä.

»Seurasi muutamain todistajain kuulustelu. Kaikki ilman poikkeusta todistivat ainoastaan hyvää Bernhard Riiveksestä. Hän oli itse ostanut talonsa vapaaksi ja maksanut suurimman osan velasta, mikä Vironmaan läänissä on harvinaista. Hän oli ollut kaikenlaisissa kunnallisissa luottamustoimissa ja aina osoittanut malttia sekä älyä. Ainoa, mitä häntä vastaan muistutettiin, oli, ettei hän koskaan käynyt kirkossa eikä ehtoollisella. Ylipäänsä ei hänellä tuntunut olevan yhtään vihamiestä.

»Minun tehtäväkseni tuli lukea hänelle tuomio. Hänet tuotiin taas sisään, ja hän seiso i edessäni lammasnahkaturskissaan, joka edestä oli auki. Ensi kertaa tunsin, että hänen silmänsä pysähtyivät minuun, ja vaikka katseeni oli kädessä pitämässäni paperissa, tunsin kuitenkin koko ajan näitten tutkivain ja älykästen silmien katseen. Muistan tuumineeni, mahtoiko hän ymmärtää venättä.

»Luin siis tuomion ensin venäjäksi, ja koska osaan kutakuinkin viroa, – olen Narvasta – käänsin sen suoraan päätä virokseksi.

»Kun pääsin sanoihin »kaksisataa lyöntiä» kuulin hänen kiristävän hampaitaan. Katsoin häneen, hän oli kalpean ja villin näköinen, ikäänkuin hänen tavallinen itsehillintänsä olisi hetkeksi pettänyt. Mutta hän ei sanonut sanaakaan.

»Annoin käskyn viedä hänet pois. Näin hänen kääntyessään ovelta, että hänen hartiansa nyttyivät kuin vilutautisen.

»Pienemmät syylliset rangaistiin ensin. En mennyt rangaistuspaikalle, hermoni olivat jonkinlaisessa hajoomistilassa, ja toivoin hartaasti, että kaikki pian päättyisi.

»Olin jäänyt yksin huoneeseen, jossa järjestelin papereita. Yhtäkkiä aukeni ovi, ja Bernhard Riives työntyi sisään, kahden matruusin kiinnipitelemänä. Peljästyin nähdessäni hänet, ja vasten tahtoani tarttui käteni ladattuun revolveriin.

»Hän oli kauhea katsella. Hänen lakkinsa oli poissa, ja vaatteet useasta kohden rikkirevityt, ikäänkuin hän olisi tullut käsikähmästä, toinen poski vuoti verta kuin pistimen haavasta. Kaikki jonkinlaisen talonpoikaissivistyksen luoma luja itsekuuri oli kadonnut, hän oli kuin astunut monta monituista sukupolvea takaisin heimonsa sotaisia vaistoja kohti. Hänen arvokkaisuutensa ja ylemmyytensä olivat sen sijaan ennallaan, samoin hänen tiedottomat johtajaominaisuutensa; hän muistutti pakana-aikojen heimopäälliköitä siinä seisoessaan. Mutta hurja hulluus, joka oli katsonut hänen silmistään tuomiota lukiessa, oli kadonnut, ja sen sijalla liikkumaton, jääksi jähmettynyt katse.

»Mitä tahdot?» kysyin häneltä.

»En anna itseäni piestä» hän sanoi tyynellä uhalla.

»Olet saanut tuomiosi», sanoin.

»Vaikka, – mutta *se ei sovi* minulle, – minä en ole orja, että minua vitsoin pieksetään.»

»Sinut oltiin vähällä tuomita kuolemaan, mies», sanoin. Hän säpsähti, vaiken ja katsoi minuun.

»Voit kiittää ylipäällikön armoa, että pääset kahdellasadalla lyönnillä», jatkoin. »Voit mennä!»

»Käskin sotamiesten tarttua häneen, mutta hän rynnistäsi irti.

»Mitä nyt!» huusin kärsimättömästi.

»Minua ei lyödä!» hän toisti.

»Mies, punnitse sanojasi!» tiuskasin hänelle. Voimme ammuttaa sinut!»

»Ampukaa siten, jollette muuta osanne», hän sanoi.

»Menin ylipäällikön puheille. Ihmiselämä on kopeekan arvoinen, ajattelin, ja merkillinen tyhjyys, irrallisuus haajaannutti ajatukseni lepattaviksi kuviksi ... Väkisinkin koetin pitää niitä kurissa, pakoittaa niitä kulkemaan määrättyä sotilaallista uraa, ainoaa niille oikeaa. Kuitenkin tunsin hetkellistä heikkoutta ... Mitä oli meidän tekeminen? Olimme kumpikin neuvottomia. Uskalsin ehdottaa, että armahaisimme hänet täydellisesti, mutta tajusin itsekin, että senkautta kadottaisimme kaiken arvon kansan silmissä. Se ei käynyt laatuun, emme voineet sivuuttaa rangaistusta.

»Ylipäällikkö otti asian tyynemmin.

»Antaa hänen itse valita raippojen ja kuolemanrangaistuksen välillä», hän sanoi. »Se pehmittää hänet, saat nähdä.»

»Menin taas Bernhard Riiveksen luo ja ilmoitin hänelle ylipäällikön päätöksen. Hän kuunteli minua ääneti.

»Koetin hinnasta mistä hyvänsä hellyttää hänet.

»Onko sinulla vaimo?» kysyin.

»On», hän vastasi yksikantaan, aivan kuten kuulustelussakin.

»Entä lapsia?»

»On – viisi, hän vastasi.

»Jumalan nimessä, – ajattele sitten heitä mies.»

»Pelkäsin hänen tähtensä ja yhtäkaa halusin hartaasti murtaa hänen itsepäisyytensä, jonka sisimmät syyt eivät olleet minulle täysin selviä. Kuitenkin oli hänessä jotain, jolle salaisesti tein kunniaa.

»Hän ei vastannut, vaan näytti taistelevan itsekseen.

»Kuule nyt minua», sanoin, »tule järkiisi! Näethän, tahdon parastasi. Sinä olet vahvarakenteinen ja kestät hyvin rangaistuksen, sairastat viikon ja olet terve taas.»

»Enhän minä sitä pelkää», hän sanoi:

»Miksi sitten, vastaa toki!»

»En voi. Siinä kaikki. Luonto ei lupaa, en voi. Voin kuolla, mutta en voi antaa itseäni piestä.»

»Teitä on aina lyöty», sanoin. »Kun vielä olitte orjia, lyötiin teitä aina. Isääsi on pieksetty, isoisääsi samoin.»

»Se on totta, meitä on aina lyöty», hän myönsi. »Mutta minua ei enää lyödä. Minä olen syntynyt vapaana.»

»Nyt hän oli taas löytänyt itsensä. Hänen kulmikkaisiin, suuripiirteisiin kasvoihinsa ilmestyi taas sama talonpoikaissivistyksen tasapaino, jonka olin heti alussa niissä huomannut.

»Lapsesi, mies! Viisi lastasi, jotka jäävät orvoiksi, jos sinut ammutaan.»

»Heidän on parempi kasvaa isättöminä kuin orjan lapsina. Ampukaa minut!»

»Hän sai tahtonsa täyteen. En ollut läsnä, kun hänet ammuttiin, en edes tahtonut nähdä hänen ruumistaan, jonka hänen vaimonsa ja vanhin poikansa veivät pois, en edes kuulla kertomusta hänen viimeisistä hetkistään.

»Mutta minun mielipiteeni on: tässä talonpojassa, tässä Bernhard Riiveksessä suoritui seitsensatavuotisen orjuuden selkä.»

Vanhan Orgin kuolema

I.

Moision uudelle navettarakennukselle tehtiin paraikaa pärekattoa Se täytti koko takapihan sivualan; jäleistä, harmaista kivistä liitetty seinä kohosi jyrkänä kuin kirkon muuri, ja vielä lasittomat ikkuna-aukot ammottivat pitkulaisina. Kurkihirsi oli enää puoliksi näkyvissä, – se oli aarniohonka, joka aikoja lukemattomia oli moision puistossa humissut. Mutta nyt istui sen selässä kahareisin mies ja kalkutteli vasaralla katonauvoja päreisiin.

Sellaista navettarakennusta ei oltu nähty yli kymmenen kihlakunnan. Piirustuksetkin oli tuotu jostain kaukaa merien takaa, sieltä, mistä karjarotukin oli peräisin, ja vierasta kieltä murtava rakennuttaja oli armollisen herran kanssa käynyt perustuksia mittaamassa. Eivät olleet navetan seinäkivetkään näiltä mailta, harmaata kiveä ne olivat, kovaa kuin rauta. Kolmensadan sarvipään kytkyeitten piti navetassa tilansa saada, sillä armollinen herra aikoi ensi vuonna taas karjaansa lisätä. Oli siellä laitoksia monimutkaisia, joista oudon silmä ei heti selkoa saanut; oli lämpöjohto, joka putkia myöten työnsi kuumaa ilmaa pitkin navettaa, oli ilmanvaihtaja, joka alati ristivedon avulla piti ilman puhtaana, ja erityinen vesijohto raikasta vettä heruttamassa.

Kaikki moision muut rakennukset jäivät varjoon uuden navetan rinnalla, yksin päärakennuskin, joka suuruudestaan huolimatta oli matala ja vanhanaikuinen; ei piisannut pitäjän kirkkokaan navetalle komeudessa, sillä tällä karja-